

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента **Тимченко Алли Анатоліївни** на дисертаційне дослідження **Карпенко Ангеліни Андріївни** «Трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності (2002–2025рр.)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Ступінь актуальності обраної теми

На сучасному етапі розвитку історико-педагогічної науки посилюється інтерес науковців до вивчення питання професійної підготовки фахівців, зокрема психологів. З огляду на те, що українське суспільство вже кілька років живе у стані постійного стресу через війну та викликану нею необхідність пристосовуватися до численних змін, набуває актуальності проблема оновлення змісту професійної підготовки психологів, орієнтованої на роботу в умовах соціальних криз, воєнних дій, психологічних травм та трансформації освітнього середовища.

У контексті зазначеного цілком своєчасним і доречним вважаємо звернення Карпенко Ангеліни Андріївни до вивчення проблеми трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності задля збагачення та розвитку як історико-педагогічної науки в Україні, та визначенні перспектив його використання в сучасному освітньому просторі. Науково-об'єктивний аналіз причинно-наслідкових зв'язків, які визначають трансформацію змісту професійної підготовки майбутніх психологів протягом останньої чверті ХХІ століття, а також ідентифікація основних чинників впливу й тенденцій розвитку цього процесу відкривають перспективи для прогнозування його подальших змін і вчасного впровадження відповідних вдосконалень.

Доцільність вибору теми та її актуальність аргументується необхідністю розв'язання виявлених суперечностей: між вимогами державних стандартів щодо уніфікації вищої освіти з європейськими стандартами й об'єктивною потребою в гнучкості й автономії вітчизняних закладів вищої освіти для оновлення й модернізації змісту підготовки майбутніх фахівців, що зумовлено національним контекстом (2002–2025 рр.); між зростанням суспільного запиту на психологів, спеціалізованих на роботі в умовах тривалої екстремальності

(воєнний стан, соціальні кризи, посттравматичне відновлення) й інерційністю традиційного змісту підготовки в ЗВО, яка значною мірою залишається орієнтованою на підготовку фахівців для роботи у відносно стабільних соціальних умовах; між накопиченим значним практичним досвідом роботи психологів у воєнний період і недостатністю його цілісного теоретико-методологічного узагальнення в історико-педагогічному дискурсі та змісті підготовки майбутніх фахівців.

Тому дисертаційна робота Карпенко А.А. «Трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності (2002–2025рр.)» є сучасним науковим дослідженням, як з теоретичних, так і з практичних міркувань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано у межах наукової діяльності та емпіричних досліджень кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова на тему: «Теоретико-методологічні засади особистісно-професійного розвитку сучасного фахівця в умовах діджиталізації та диверсифікації освіти» (Державний реєстраційний номер: 0124U004701 від 14.11.2024 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома чинниками: *по-перше*, базується на положеннях з теорії та історії педагогіки вітчизняних та зарубіжних науковців, що підтверджується широкою різноманітністю опрацьованої літератури; *по-друге*, вибором структури дисертації, що дає змогу зрозуміти й сприйняти логіку наукової роботи; *по-третє*, впровадженням результатів дослідження в освітній процес закладів вищої освіти України та апробацією результатів дослідження на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації, висновки до розділів, список використаних джерел відповідають вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету та завдання, виконання яких сприяє її досягненню. Подані об'єкт та предмет дослідження відповідають заявленій темі та є узгодженими між собою. Вважаємо, що дисертанткою досить вдало обрано методи дослідження, це дозволило здійснити цілісний аналіз внутрішньої логіки та динаміки змін у системі вищої психологічної освіти, виокремити структурні складники змісту професійної підготовки майбутніх психологів у визначених часових межах, обґрунтувати періодизацію досліджуваного явища (2002–2025 рр.) та виявити причинно-наслідкові зв'язки, що зумовили якісні зміни на кожному етапі.

Аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати, що дисертантка опрацювала значний обсяг наукової літератури, що свідчить про інтенсивну науково-пошукову роботу, яка сприяла проведенню об'єктивного аналізу досліджуваної проблеми.

Джерельна база охоплює матеріали, які дисертантка поділила на групи:

- законодавчі та нормативні документи (Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України; Накази і рекомендації Міністерства освіти і науки України), що детермінували стратегічні напрями розвитку вищої психологічної освіти та регламентували стандарти підготовки фахівців у галузі психології впродовж 2002–2025 рр.;

- матеріали фахових періодичних видань («Педагогіка і психологія» (2002–2025), «Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України» (2002–2025), «Вісник психології і педагогіки», «Габітус», «Актуальні проблеми психології» та ін.), що містять фактичний матеріал для вивчення розвитку вищої освіти в окреслених хронологічних межах;

- теоретико-інтерпретаційні джерела – фундаментальні праці (монографії, дисертації, наукові статті) фахівців у галузі професійної підготовки майбутніх психологів (В. Каблаша, С. Максименка, О. Нежинської, В. Панка, І. Петухової, Р. Сірка, М. Чобітька, І. Цушка та ін.), у яких висвітлено генезу та концептуальні засади досліджуваної проблеми;

– програмно-методична документація закладів вищої освіти (освітньо професійні програми, навчальні плани, робочі програми навчальних дисциплін за спеціальністю «Психологія»), а також матеріали архівних фондів, системний аналіз яких дав змогу простежити динаміку трансформацій змісту, форм і методів підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності.

У першому розділі – «Передумови розвитку системи підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності (2002–2013 рр.)» – у процесі аналізу, зіставлення, узагальнення наукової літератури дисертанткою встановлено, що у 2002–2013 рр. відбулася поступова модернізація підготовки майбутніх психологів: від переважно теоретичної моделі до системи з виразним практичним спрямуванням та спеціалізацією (освітня, практична та клінічна психологія). Цей перехід забезпечив основу для подальшої інтеграції української психологічної освіти у європейський освітній простір. Розкрито змістове наповнення дефініцій «зміст освіти», «професійна підготовка», «професійна діяльність» та уточнено сутнісні характеристики процесу трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності», що є базовими для розуміння специфіки підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності.

Схвалення, на нашу думку, заслуговує запропонована й науково аргументована Карпенко А.А. періодизація етапів трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності з дітьми упродовж 2002–2025 років, яку дисертантка поділяє на три періоди, кожен з яких складається з підперіодів і обумовлений суспільно-політичними змінами, державною освітньою політикою, нормативно-правовою базою, професійною адаптацією до ефективної роботи в умовах війни, відрізняється за змістом і характером.

У п. 1.2. здійснено компаративний аналіз зарубіжного досвіду підготовки психологів до професійної, що дозволило розкрити системи підготовки психологів у країнах, що мають досвід реагування на воєнні конфлікти чи природні катастрофи. Дисертанткою з'ясовано, що вирішальною умовою ефективної підготовки психологів до професійної діяльності є комплексний підхід: баланс між фундаментальною академічною освітою та практичною

підготовкою, чітка система етичних стандартів, обов'язковість професійної супервізії та післядипломного навчання.

Другий розділ дослідження присвячений модернізації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності (2014–2022 рр.) де: систематизовано основні законодавчі чинники трансформації системи вищої психологічної освіти в Україні у досліджуваний період; розкрито пріоритетні напрями оновлення змісту професійної підготовки майбутніх психологів у вищій школі; узагальнено досвід цифровізації освіти як чинника трансформації форм і методів підготовки фахівців-психологів.

Заслуговує на схвальну оцінку аналіз тенденцій розвитку системи підготовки майбутніх психологів в Україні у 2014–2022 роках: поступова інституціоналізація галузі, підвищення її здатності відповідати викликам часу; перехід від академічно-уніфікованої моделі до сучасної практико орієнтованої парадигми навчання. Дисертанткою з'ясовано, що трансформації у змісті підготовки майбутніх психологів відбувалися шляхом подолання нормативної невизначеності на початку періоду та регламентацією освітніх і професійних стандартів у 2019–2021 рр., що створило умови для поєднання академічної автономії ЗВО з державними та загальноєвропейськими критеріями якості вищої освіти.

Третій розділ дисертації цілком присвячений сучасним трансформаціям професійної підготовки майбутніх психологів у викликах сьогодення (2022–2025 рр.), схарактеризовано концептуальні засади трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах воєнного стану. На особливу увагу заслуговує обґрунтування перспективних напрямів вдосконалення методико-дидактичного супроводу підготовки психологів до професійної діяльності: спрямованість на цифровізацію освітнього процесу, поступовий перехід до навчання з використанням штучного інтелекту; узгодження змісту підготовки психологів із європейськими стандартами; впровадження програм, спрямованих на розвиток особистісних ресурсів, підвищення психологічної стійкості (резильєнтності); пошук ефективних методів роботи з травмою, формування навичок кризового втручання; інтеграція цифрових технологій у навчальний процес.

Висновки з дослідження (як до розділів, так і загальні) виважені, цілісні, комплексно виявляють авторську позицію й високий рівень узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу, в них чітко простежується взаємообумовленість між метою, завданнями дослідження та усім змістом дисертації. Робота відзначається творчим пошуком, аргументованістю положень, доказовістю, новими підходами в оцінці подій і феноменів.

Вірогідність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Дисертаційна робота Карпенко А.А. є комплексним і системним дослідженням трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності (2002–2025 рр.).

Посилаючись на конкретно-історичні та педагогічні джерела в дослідженні *вперше*:

– уперше здійснено цілісний науковий аналіз трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності у вітчизняних закладах освіти 2002–2025 рр.; з урахуванням комплексу критеріїв і передумов (суспільно-політичних змін, державної освітньої політики, нормативно-правової бази) обґрунтовано й розроблено періодизацію трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності у 2002–2025 рр.: I період (2002–2013 рр.) – стандартизація і євроінтеграція змісту підготовки психологів у системі вищої освіти України; II період (2014–2021 рр.) – системна модернізація та інституційна автономізація закладів вищої освіти; III період (2022–2025 рр.) – професійна адаптація до воєнних умов; встановлено суть, тенденції кожного із періодів, наступність і взаємозалежність між ними в порівняльно-зіставному аспекті;

– розкрито еволюцію форм, методів і технологій навчання (від домінування репродуктивних словесних методів до інтерактивних і цифрових симуляційних форматів), що забезпечують готовність майбутніх психологів до професійної діяльності;

– на основі розробленої періодизації виявлено провідні тенденції трансформації змісту підготовки майбутніх психологів і визначено перспективні напрями її вдосконалення в сучасних умовах;

– подальшого розвитку набули: характеристика історіографії наукової проблеми за хронологічним і проблемно-тематичним підходами; аналіз

законодавчих і нормативних документів, що регламентували підготовку майбутніх психологів до професійної діяльності; розкриття організаційно змістових аспектів підготовки майбутніх психологів упродовж 2002–2025 рр..

Повнота викладення матеріалу дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувача

Основні результати дослідження апробовано у 18 публікаціях. Серед них – 8 статей у наукових періодичних виданнях (зокрема 2 іноземні та 6 вітчизняних категорії «Б»), розділ монографії та 9 матеріалів конференцій. Дисертація є цілісною авторською працею, виконаною здобувачем одноосібно, що підтверджує його особистий внесок у розробку наукової проблеми.

Відомості про дотримання академічної доброчесності

За результатами рецензування дисертаційної роботи Карпенко А.А. встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних матеріалів та навмисних викривлень або ознак академічного плагіату не виявлено. Як результат, можна зробити висновок про відсутність порушень авторкою вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації:

Позитивно характеризуючи дисертаційну роботу Карпенко А.А. висловимо деякі зауваження і окремі побажання:

1. Авторка демонструє дещо однобічний підхід до технологізації освіти в останній час, зосереджуючись переважно на її перевагах. У роботі не отримали належної оцінки ризику, пов'язані з нівелюванням людського фактору професійної підготовки, адже надмірний перехід в онлайн-площину може стати перешкодою для повноцінного розвитку комунікативних якостей та відповідних компетентностей майбутнього психолога.

2. У висновках до третього розділу, та у загальних висновках бажано вказати основні принципи та закономірності професійної підготовки майбутніх психологів, які розкрито у третьому розділі.

3. У контексті висвітлення провідних тенденцій трансформації змісту, форм і методів підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності у період 2002–2025 років, дисертаційна робота була б досконалішою, якби автор у

додатках запропонував приклади документів, які регулювали систему освіти у досліджуваний період.

Проте, висловлені зауваження і побажання носять дискусійний характер, і, в цілому, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Карпенко А.А.

Загальний висновок

У цілому дисертаційна робота Карпенко А.А. «Трансформації змісту підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності (2002–2025рр.)» є самостійним завершеним науковим дослідженням, містить наукову новизну, відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» та вимогам, передбаченим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), а Ангеліна Андріївна Карпенко заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта, педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова

Алла ТИМЧЕНКО